

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-3-15-9>

Євсюков Олександр Феліксович,

кандидат педагогічних наук, доцент,

провідний науковий співробітник,

судовий експерт сектору психологічних досліджень

(Національний науковий центр «Інститут судових експертиз

імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3554-8848>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ КОМІСІЙНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті здійснено аналіз спільної діяльності комісії судових експертів у процесі виконання ними судових експертних досліджень. Визначено психологічні аспекти проведення експертизи комісією судових експертів, такі як: етичні вимоги до експертів (неупередженість, об'єктивність); конфіденційність та заборона на використання службового становища в особистих цілях; психологічна взаємодія між членами комісії; ефективна комунікація між ними; об'єктивний аналіз усіх аспектів дослідження, щоб висновок був максимально достовірним.

Ключові слова: *судова експертиза, дослідження, комісійна експертиза, сумісна діяльність, судовий експерт.*

Постановка проблеми. Потреба органів досудового розслідування, суду, учасників судового процесу у залученні спеціальних знань постійно зростає. Замовники судових експертиз та досліджень очікують готовність судових експертів реагувати на нові виклики сьогодення, розв'язувати нестандартні завдання або вирішувати завдання, що не належать до традиційного предмету експертизи. Сьогодні в нашій державі приділено значну увагу як на законодавчому, так і на науковому рівні питанню організації та проведення судових експертиз. Хочемо звернути увагу, що однією з особливостей провадження судових експертиз є можливість здійснення таких досліджень не лише одним, а й кількома експертами. Йдеться про комісійну експертизу, коли до її виконання на деякий час залучаються двоє чи більше судових експертів за однією експертною спеціалізацією. Від психологічної взаємодії між членами комісії, від таких їхніх етичних якостей, як неупередженість і об'єктивність, від їх узгодженості та психологічного впливу залежать об'єктивність, достовірність та всебічне експертне дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аспекти теорії та практики судової експертизи розроблялися у дослідженнях вітчизняних науковців: О.М. Бандурки, В.А. Журавля, О.В. Землянської, Е.Б. Сімакової-Єфремян, М.Г. Щербаковського та ін.

У своїй монографії М.Г. Щербаковський розглянув актуальні проблеми проведення судових експертиз у кримінальному провадженні [1]. Нам імпонує підхід

науковця саме до висвітлення організаційно-тактичних засад підготовки та призначення судових експертиз, проведення експертного дослідження.

О.В. Землянська вказує на велике практичне значення, що має використання спеціальних психологічних знань і методів наукової психології, які дають змогу об'єктивно встановлювати й оцінювати психологічні особливості, причини і внутрішні механізми конкретних учинків людей, яких притягнуть до сфери кримінального і цивільного судочинства [2]. Великим позитивним здобутком, на нашу думку, є глибокий розгляд авторкою предметних видів судово-психологічних експертних досліджень та методів їх виконання, що підвищує якісний рівень експертного висновку.

Майстерно з наукового погляду у своїй монографії висвітлює сутність судової експертизи відомий учений-криміналіст, досвідчений судовий експерт Н.І. Клименко [3].

Отже, можемо зазначити, що питанню організації та проведення судових експертиз одним експертом приділено велику увагу, але, на нашу думку, психологічні аспекти комісійних судових експертиз потребують ще додаткового дослідження.

Метою статті є виокремлення основних психологічних аспектів виконання комісійної судової експертизи для ефективного забезпечення об'єктивності, достовірності та всебічного дослідження, що в подальшому сприятиме прийняттю юридично правильного рішення.

Виклад основного матеріалу. Під час проведення експертиз група судових експертів так само, як і експерт, який проводить експертизу індивідуально, керується відповідними нормами процесуального законодавства та відомчими нормативними актами, що регулюють порядок провадження судових експертиз.

Загальна структура експертної діяльності пов'язана з її правовою регламентацією та розкривається в нормах кримінального та цивільного процесуального законодавства [4; 5].

Відповідно до п. 1.2.14. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, «...згідно з процесуальним законодавством України експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи. Комісійною є експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань). Комісія експертів може утворюватися органом (особою), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), або керівником експертної установи...» [6].

Комісія судових експертів є формально малою групою тимчасової дії. Під час провадження комісійних судових експертиз члени цієї групи зазвичай працюють в одному чи різних первинних колективах однієї експертної установи і тому знають один одного. Число членів комісії зазвичай невелике.

Комісія судових експертів – короточасне об'єднання судових експертів, що входять до неї, створюване для виконання конкретної експертизи. Одними з особливостей комісії судових експертів є формальна рівність її членів, службова незалежність один від одного. Разом із тим за призначення комісійної експертизи на одного з її членів покладається координація діяльності судових експертів, розроблення загального плану досліджень та керівництво нарадою судових експертів під час обговорення результатів дослідження. Керівник комісії жодними перевагами перед іншими судовими експертами під час вирішення питань, поставлених органом, який призначив експертизу, не користується.

Відповідно до 4.5. цієї ж Інструкції, «...експерт, призначений головою комісії, не має переваг перед іншими співвиконавцями під час вирішення поставлених питань. Голова комісії виконує лише організаційні функції, а саме:

- кликає нараду експертів, на якій ознайомлює їх із документом про призначення експертизи (залучення експерта) та матеріалами, які надійшли на дослідження;
- організовує розроблення спільної програми досліджень, у тому числі з визначенням послідовності та строків виконання окремих досліджень; у разі неузгодження дій комісії під час виконання досліджень чи порушення їх послідовності повідомляє про це керівника експертної установи;
- організовує попереднє вивчення досліджуваних об'єктів членами комісії;
- здійснює зв'язок із керівниками експертних установ (підрозділів), співробітники яких є членами комісії, контролює строки проведення окремих досліджень і координує виконання всієї програми досліджень;
- керує проміжними та підсумковими нарадами експертів;
- складає проект висновку (повідомлення про неможливість надання висновку) або доручає одному з членів комісії» [6].

Таким чином, в основі вирішення поставлених перед комісією судових експертів питань має лежати інтелектуальна діяльність експертів, яка ґрунтується на взаємній координації, а саме рішення – бути результатом їхнього колективного групового мислення. Результатом роботи комісії судових експертів може бути як колективне вирішення поставлених питань (що найбільш бажано), так і індивідуальне вирішення одного чи кількох із цих питань кожним із експертів, які входять до комісії.

Розглядаючи діяльність комісії судових експертів у психологічному аспекті, слід наголосити на великому значенні для її успішної роботи міжособистісних відносин між експертами цієї комісії.

Основною психологічною особливістю комісії судових експертів як малої соціальної групи є єдина мета її діяльності, якій підпорядковані всі відносини її учасників, – прагнення найбільш успішно виконати покладену на цю комісію завдання та дати правильні та обґрунтовані відповіді на поставлені перед нею питання. У виконанні цього завдання велике значення має згуртованість самої комісії судових експертів. Із психологічного погляду згуртованість – це такий стан групи, що характеризує її як єдність, зумовлену свідомістю спільності цілей і завдань, дружніми відносинами, колективним видом діяльності. Однак згуртованість судових експертів, які входять до комісії, аж ніяк не означає, що кожен із них повинен мати однакову з іншими членами комісії думку з питань, що досліджуються (внутрішньогруповий конформізм). Згуртованість у цьому виді діяльності передбачає незалежність думки кожного із судових експертів і полягає у спільності їхніх поглядів і навіть методик, застосовуваних у процесі дослідження, в умінні вислухати, обміркувати і зважати на думку кожного з експертів, що входять до комісії.

Діяльність комісії судових експертів як особливий вид малої соціальної групи характеризується такими особливостями:

- колективністю дій експертів;
- дослідницьким характером їхніх дій;
- безпосереднім спілкуванням між експертами – членами групи.

Успішна робота комісії залежить від активності судових експертів, узгодженості проведених ними досліджень та однозначного трактування їхніх результатів. Велике значення для успішної роботи комісії судових експертів має психологічний клімат, у якому відбувається її діяльність. Його створюють такі психологічні чинники, створені задля успішного виконання поставленого перед комісією завдання:

- цілеспрямованість її діяльності;
- колективна впевненість у можливості успішного вирішення поставлених перед нею питань;
- участь усіх експертів комісії у творчому пошуку правильних рішень;
- високий рівень інтегративної діяльності комісії, що визначається частотою збігу думок її експертів щодо видів необхідних досліджень, методики їх проведення та оцінки результатів.

Формуванню сприятливої психологічної атмосфери сприяє і спільне обговорення експертами комісії плану виконання експертизи, результатів проведених досліджень та висновків. Виконання судової експертизи комісією фахівців має низку переваг. Колективне сприйняття, досвід та знання дають можливість найбільш об'єктивно, всебічно та повно провести необхідні дослідження об'єктів експертизи та шляхом спільного обговорення їхніх результатів дійти колективної думки. Колегіаль-

ність обговорення і вирішення певного завдання полегшує здійснення пізнавальної діяльності та забезпечує підвищення активності сприйняття й ефективності мислення експертів, які беруть участь у такому рішенні, що має особливо велике значення під час проведення судових експертиз.

Слід зазначити, що вірогідність правильного колективного вирішення завдань, що особливо вимагають творчого підходу (саме до таких належать завдання, які вирішуються судовими експертами), вища за вірогідність правильного вирішення тих завдань будь-яким окремим експертом тієї ж групи. У процесі творчого вирішення завдання група допускає зазвичай менше помилок, аніж окремий експерт, хоча часу на вирішення завдання групою зазвичай потрібно більше, ніж на вирішення її одним експертом.

До переваг комісійних експертиз слід віднести:

- наявність більшого обсягу інформації (зокрема, спеціальних знань та досвіду), необхідної для правильного та об'єктивного вирішення поставлених питань;
- висунення більшої кількості експертних версій і більш ретельна їх перевірка;
- спільне обговорення результатів досліджень, тобто дискусія, що є потужним чинником активізації розумової діяльності кожного фахівця, що входить до комісії.

У роботі комісії, окрім зазначених вище переваг, можна віднести й проблеми психологічного характеру, пов'язані, з одного боку, з проблемою психологічної сумісності її експертів, з іншого – про те, що думка деяких із них може сформуватися не в результаті внутрішнього переконання, а під впливом таких чинників, як конформізм чи підвищена навіюваність деяких із її експертів. Для усунення цих негативних обставин потрібно, щоб у комісії між експертами склалися такі відносини, які зводили б зазначені можливості до мінімуму.

Як зазначалося вище, керівник комісії не користується будь-якими перевагами перед іншими експертами – членами комісії, а лише здійснює координацію їхньої діяльності, тому основна роль створенні нормальних психологічних умов роботи комісії належить її неформальному лідеру. Їм може виявитися як керівник комісії, так і будь-який інший її учасник, який користується експертами комісії у силу своїх знань, досвіду чи організаторських здібностей найбільшим авторитетом. Наявність такого лідера дає, зокрема, можливість швидко і без гострих конфліктів залагоджувати розбіжності несприятливого характеру, що виникли між експертами комісії, створювати та підтримувати належну творчу обстановку в роботі тощо.

Однак успішне виконання лідерами комісії його керівної ролі можливе лише в тому разі, якщо під час створення комісії враховано вимогу про психологічну сумісність її експертів. Психологічна сумісність передбачає такий рівень психологічної налаштованості, таке поєднання характерів і темпераментів, у якому забезпечується найефективніше здійснення їхньої спільної діяльності. Для учасників комісії експертів психологічна сумісність означає їхню здатність успішно спільно вирішувати поставлені перед ними питання, засновану на гармонійному поєднанні психічних якостей кожного з них.

До поняття сумісності ми можемо віднести:

- взаєморозуміння, за якого кожен з експертів групи досить добре знає та схвалює особисті якості своїх партнерів;
- наявність позитивних емоційних установок, що передбачають взаємну симпатію між експертами групи;

– спільність інтересів та потреб фахівців, що входять до цієї групи;

– подібність динамічної спрямованості та психофізіологічних реакцій під час спільної діяльності.

Таким чином, психологічна сумісність експертів комісійної експертизи – це таке ефективне поєднання індивідуумів, яке дає максимально можливий результат за умов із мінімальними енергетичними витратами взаємодії експертів групи.

Також можемо визначити такі види психологічної сумісності:

– сенсомоторна сумісність, що передбачає певну подібність сприйняття в експертів групи;

– соціально-психологічна сумісність, яка визначається оптимальним поєднанням ліній поведінки експертів у групі, а також спільністю їхніх соціальних установок, інтересів, ціннісних орієнтацій та ставлення до роботи.

У разі спільної діяльності експертів, характерологічні особливості яких дратують один одного, створюється атмосфера нервозності, напруженості, яка негативно впливає на ефективність їхньої спільної роботи, і, навпаки, удалий підбір експертів, риси характеру і темперамент яких доповнюють один одного, забезпечує належний мікроклімат та успішність виконання поставленого перед групою завдання.

Як нами зазначалося раніше, одним із чинників, що несприятливо відбиваються на роботі комісії експертів, є конформізм окремих її експертів. У психологічному плані конформізм сприймається як підпорядкування індивіда груповим стандартам і вимогам, причому може бути як усвідомленим і неусвідомленим, коли особа підпорядковується думці колективу через відсутність у нього власного судження [7].

Протилежною конформізму психічною якістю є незалежність, самостійність думки особи, яку вона відстоює перед незгодними з нею особами.

Під час виконання комісійних експертиз конформізм експертів особливо небезпечний. Справа в тому, що переконання комісії судових експертів має одночасно відображати внутрішнє переконання кожного експерта, який до неї входить. У тому ж разі, коли хтось із членів комісії приєднується до думки інших її учасників, не бажаючи сперечатися з ними, колективний висновок не відповідає основній вимозі, що висувається до нього, бо не висловлює внутрішнього переконання всіх експертів, що склали і підписали його.

Не меншу небезпеку для успішної діяльності комісії судових експертів представляє і підвищена навіюваність окремих її експертів, завдяки якій вони некритично сприймають думку, висловлену іншими її членами, як свою власну, не через переконаність у його правильності, а через авторитет члена комісії, який висловив цю думку. Особливо часто до такої навіюваності схильні молоді й недостатньо досвідчені експерти. Відсутність у них належного досвіду та глибоких знань нерідко призводить до того, що такі експерти без належного аналізу та критичного ставлення сприймають як свою власну точку зору, висловлену більш досвідченим та авторитетним членом чи членами комісії. У низці випадків підвищена навіюваність спостерігається і в експертів із досвідом. Це, з одного боку, пояснюється тим, що з віком у людини знижується критичність сприйняття та мислення, а з іншого – тим, що через професійну деформацію у таких експертів іноді відсутня власна думка, і вони приєднуються до думки більшості членів комісії.

Водночас від навіювання необхідно відрізнити переконання, коли за наявності розбіжності у думках досвідченіший фахівець доводить свою правоту, ґрунтуючись на даних науки, фахівцем якої він є, або на даних логічного порядку. Переконання на відміну від навіювання, передусім, впливає на інтелект переконуваної особи, тоді як навіювання ґрунтується на вірі в авторитет. Така віра в авторитет найбільш шанованого експерта комісії може перетворити інших експертів – учасників комісії на безініціативних виконавців, які не завжди критично оцінюють і не в змозі протиставити їм свої власні думки. І навпаки, якщо найавторитетніший і знаючий експерт комісії впливає інших її експертів шляхом переконання, він домагається активного свідомого ставлення до своїх міркувань, які, будучи визнані правильними, стають переконанням усієї комісії загалом.

Структура системи формування колективного переконання комісії судових експертів хоча принципово і не відрізняється від структури формування переконання одного експерта, все ж таки має свої особливості. Насамперед, колективне переконання комісії судових експертів складається як результат їх взаємного спілкування, і його не можна розглядати як просту суму думок осіб, які складають цю комісію. Колективне переконання – це складна динамічна сукупність індивідуальних думок, своєрідний сплав. Процес формування колективного переконання та прийняття на його основі рішень із поставлених питань багато в чому залежить від кваліфікації та досвіду членів експертної комісії.

У низці випадків ще в процесі експертного дослідження в експертів комісії виникає загальна думка, яка базується на результатах дослідження об'єктів судової експертизи. У цьому разі експерти набувають однакові за обсягом та змістом знання про об'єкт дослідження. Унаслідок об'єктивного характеру таких знань у всього складу комісії формуються однакові висновки про результати дослідження. Таким чином, колективне переконання комісії фактично вже склалося, хоча воно ще не сформульоване.

Окрім того, спілкування між членами комісії, їхня дискусія про результати дослідження також здатні сформувати єдине колективне переконання та усунути окремі розбіжності між учасниками комісії. Таке колективне обговорення особливо важливе, коли думки експертів про результати дослідження не збігаються. Його метою є глибокий аналіз таких результатів і висновків для того, щоб на його основі дійти єдиного висновку. Можливість надання окремого висновку у випадку, коли один із членів комісії не погоджується з думкою інших експертів – членів цієї комісії, відрізняє її від суддівської колегії, у якій у разі розбіжностей у поглядах рішення ухвалюється більшістю голосів, а член колегії, який не згоден із ним, має право долучити до вироку (рішення) власну окрему думку.

Висновки комісії експертів, засновані на їхньому внутрішньому переконанні, як правильно, формуються в результаті спільного обговорення проведених досліджень. У разі особистого переконання кожного експерта стає передумовою для формування колективного переконання комісії, знаходить свій відбиток у її висновку. Колективне переконання комісії судових експертів як продукт спілкування її членів є одним із компонентів групової свідомості. Воно формується колективними зусиллями всіх експертів, на основі знань та особистого досвіду кожного з них, і, будучи вже сформованим, свідчить про відсутність у свідомості експертів будь-яких сумнівів щодо правильності вирішених комісією питань.

Під час формування колективного переконання можливі такі стратегії:

- судовий експерт – член комісії відстоює переконання, що склалися в нього через те, що думка членів комісії, які дійшли іншого висновку, для нього неавторитетна;

- експерт відстоює переконання, що склалося в нього, хоча думка інших членів комісії для нього авторитетна, але він вважає, що вони повинні довести йому, що він неправий;

- експерт підпорядковується думці комісії, вважаючи інших її членів досвідченішими і знаючими, побоюючись виявити свою некомпетентність, хоча внутрішньо не згоден із думкою більшості членів комісії;

- експерт приєднується до думки інших членів комісії через бажання уникнути ускладнень та конфліктних ситуацій, але особистої думки щодо цього питання у нього не сформувалося;

- експерт не лише приймає, а й вважає істинною думку інших членів комісії, яка повністю збігається з її індивідуальним переконанням.

Саме у цьому разі повністю досягається мета, з якою було організовано комісію експертів. Її висновок відбиває колективне переконання низки фахівців, і його достовірність значно висока.

Висновки. Психологічні аспекти проведення експертизи комісією судових експертів включають: етичні вимоги до експертів (неупередженість, об'єктивність); конфіденційність та заборону на використання службового становища в особистих цілях; психологічну взаємодію між членами комісії для забезпечення узгодженості висновків; ефективну комунікацію між членами комісії, що є важливою умовою для обміну інформацією та обговорення складних питань; об'єктивний аналіз усіх аспектів дослідження, щоб висновок був максимально достовірним. Розуміння цих аспектів є ключовим для забезпечення об'єктивності, достовірності та всебічності дослідження, що допомагає в подальшому прийняти правильне юридичне рішення.

Список використаних джерел

1. Щербаковський М.Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.
2. Землянська О.В. Судово-психологічна експертиза : навчальний посібник. Харків : ХНУВС, 2012. 300 с.
3. Клименко Н.І. Загальна теорія судової експертології : монографія. Тернопіль : Крок, 2018. 262 с.
4. Кримінальний кодекс України, станом на 05 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.08.2025).
5. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 27.08.2025).
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 27.08.2025).
7. Євсюков О.Ф. Психологія : навчальний посібник. Харків : ХНАУ, 2020. 256 с.

References

1. Shcherbakovskyy, M.H. (2015). Provedennya ta vykorystannya sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni [Conducting and using forensic examinations in criminal proceedings]. Kharkiv : V dele [in Ukrainian].
2. Zemlyanska, O.V. (2012). Sudovo-psykholohichna ekspertyz [Forensic psychological examination]. Kharkiv : KhNUVS [in Ukrainian].
3. Klymenko, N.I. (2018). Zahalna teoriya sudovoyi ekspertolohiyi : monohrafiya [General theory of forensic science]. Ternopil : Vyd-vo «Krok» [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]: (2001, Apr 5). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#text> (data zvernennia: 27.08.2025) [in Ukrainian].
5. Tsyvilnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny [Civil Procedure Code of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (data zvernennia: 27.08.2025) [in Ukrainian].
6. Instruktsia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen [Instructions on appointment and conduct of forensic examinations and expert studies], nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy (8 Oct 1998) № 53/5 Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (data zvernennia: 27.08.2025). [in Ukrainian].
7. Yevsiukov, O.F. (2020). Psykholohiia [Psychology]. Xarkiv : KhNAU [in Ukrainian].

Yeysiukov Olexander,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Leading Scientific Employee, Forensic Expert of the Psychological Research Sector

(National Science Center “Institute of Forensic Expertise named after Honored Prof. M.S. Bokarius”, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3554-8848>

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF CONDUCTING COMMISSIONED FORENSIC EXPERT EXAMINATIONS

The article analyzes the joint activities of a commission of forensic experts in the process of their execution of forensic expert studies. We are talking about a commission examination, when two or more forensic experts in one expert specialization are involved in its execution for a certain period of time. When conducting examinations, a group of forensic experts, just like an expert who conducts the examination individually, is guided by the relevant norms of procedural legislation and departmental regulations that regulate the procedure for conducting forensic examinations.

The general structure of expert activity is related to its legal regulation and is disclosed in the norms of criminal and civil procedural legislation. Objectivity, reliability and comprehensive expert research depend on the psychological interaction between the members of the commission, on their ethical qualities such as impartiality and objectivity, on their consistency and psychological impact. The specificity of the activities of a commission of experts from a psychological point of view related to the administration of justice is emphasized. In the mentioned activity of forensic experts, its main features are highlighted.

The author identifies psychological aspects of conducting an examination by a commission of forensic experts, such as ethical requirements for experts (impartiality, objectivity); confidentiality and prohibition of using official position for personal purposes; psychological interaction between commission members to ensure consistency of conclusions; effective communication between commission members, which is an important condition for exchanging information and discussing complex issues; objective analysis of all aspects of the study so that the conclusion is as reliable as possible.

Understanding these aspects is key to ensuring objectivity, reliability and comprehensiveness of the study, which helps to make the right legal decision in the future.

Key words: forensic examination, research, commission examination, joint activities, forensic expert.

Надіслано до редколегії 29.08.2025

Рекомендовано до публікації 01.10.2025

Опубліковано 21.11.2025